

Владислав МИХАЙЛЕНКО

ПУБЛІЦИСТИЧНИЙ СТИЛЬ ЯК ЗАСІБ ВПЛИВУ НА РЕЦИПІЄНТА

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. Випуск 23.
УДК 070.41

Михайленко В. Публіцистичний стиль як засіб впливу на реципієнта; 8 стор.; кількість бібліографічних джерел – 9; мова українська.

Анотація. У статті розглядається специфіка публіцистичного стилю, особливості його структури та функціонування. Показано, за допомогою яких засобів публіцистичного стилю реалізуються функції засобів масової інформації.

Ключові слова: лінгвістика, публіцистика, стиль, функція, засоби масової інформації.

Аннотация. В статье рассматривается специфика публицистического стиля, особенности его структуры и функционирования. Показано, с помощью каких средств публицистического стиля реализуются функции средств массовой информации.

Ключевые слова: лингвистика, публицистика, стиль, функция, средства массовой информации.

Summary. The specific of publicism style, features of his structure and functioning, is examined in the article. It is rotined, what facilities of publicism style the functions of mass medias will be realized by.

Keywords: linguistics, publicism, style, function, mass medias.

Опанування стилями української літературної мови є одним із важливих завдань, які постають перед майбутніми журналістами. Добір мовного матеріалу залежить від того, як, де і з якою метою він застосовується. Різні завдання комунікації зумовлюють розшарування мови на певні функціональні різновиди, або стилі.

Стиль мови здебільшого трактується як спосіб функціонування мовних засобів. Розрізнення стилів спирається на чинники двох типів – соціальні, які знаходимо в позамовній діяльності найрізноманітніших практичних потреб користування мовою, і власне лінгвістичні, мовні, бо кожен із стилів формується певним комплексом своєрідних стилетворчих мовних ознак, які саме й формують лінгвістичну специфіку кожного стилю.

У системі стилів сучасної української літературної мови публіцистичний стиль посідає особливе місце – з огляду на притаманні йому своєрідні стилетворчі ознаки. Відображаючи актуальні проблеми суспільного життя, публіцистика відзначається багатством мовних засобів, яскравою експресивністю й оцінним характером. А.П.Коваль зазначає, що серед найбільш функціональних стилів публіцистичний стиль виділяється тим, що добір і використання мовних засобів характеризується в ньому поєднанням обох вимог – прагненням до посилення як логічного, так і емоційного боку висловлення [2, 10].

Розвиток публіцистичного стилю нерозривно пов'язаний з історією розвитку української літературної мови, оскільки він є одним із її складових компонентів. Саме через мову публіцистики в українську літературну мову потрапила значна кількість термінологічної, наукової та суспільно-політичної лексики, збагачувались її синонімічні можливості. Оскільки в публіцистичних текстах значна кількість загальноживаних слів набула нових значень, в українській мові з'явився ряд стійких словосполучень, утворених в основному на базі публіцистичної лексики.

Дослідження мовних особливостей публіцистичного стилю пояснюється зацікавленістю лінгвістів у його вдосконаленні, оскільки важливою рисою публіцистики є її різноманітність та пов'язана з нею різноманітність стильового оформлення текстів.

Своєрідне, індивідуальне в загальних стильових ознаках виявляється через різновиди текстів певного стилю, що різняться метою мовлення, сферою спілкування і називаються жанрами [6, 18]. Серед публіцистичних жанрів виділяють виступи на зборах політичного характеру, передова стаття, теоретично-публіцистична стаття, ідеологічна консультація, репортаж, фейлетон, памфлет, есе, морально-етична стаття, нарис (хоча жанр нарису не є однорідним: нарис відносять і до публіцистики, і до художньої літератури; виділяють також наукові нариси), спортивний огляд тощо.

Публіцистичний стиль виступає як у писемній, так і в усній формі, які в межах цього стилю тісно взаємодіють, зближуються, причому основною вважається писемна форма.

Дослідники також виділяють підстилі публіцистичного стилю: газетно-публіцистичний (мова газети), агітаційний (заклики, листівки, прокламації), офіційний політико-ідеологічний (постанови), масово-політичний (виступи на зборах політичного характеру). Однак чіткої межі між цими підстилями в науці не існує. Особливе місце серед них посідає газетно-публіцистичний підстиль [3, 53]. Окремо виділяють стиль засобів масової інформації (мова газет, журналів, радіо, телебачення) [4, 227].

Стиль масової інформації не можна отожднювати з публіцистичним стилем із його основною агітаційно-пропагандистською функцією. Завдання й функції стилю масової інформації – це й популярний виклад наукових досягнень, і поширення художньо-естетичних знань, і програми та матеріали навчально-освітнього плану [5, 27]. Стиль масової інформації поділяється на власне

інформаційний, газетний різновид, споріднений із офіційно-діловим стилем, і на різновид публіцистичний, що ґрунтується на мовних засобах значно ширшого діапазону, ніж різновид інформаційний. Саме тут використовуються всі три емотивні мовні шари, тоді як специфіка інформативних жанрів змушує їх користуватися тільки нейтральними мовними засобами. Сформувавшись на ґрунті нейтральної лексики народно-розмовної мови, стиль масової інформації використовує в публіцистичному різновиді мовні засоби художнього, наукового й офіційно-ділового стилів, а в інформаційному – переважно наукового й офіційно-ділового. Саме тому інформаційний різновид в українській літературній мові формувався значно довше, ніж власне публіцистичний.

Публіцистичний різновид стилю масової інформації нерідко визначають як «впливовий», оскільки він призначений насамперед переконувати читача, формувати його ставлення до певних подій і явищ суспільного життя. У зв'язку з цим утворилися й певні публіцистичні кліше, у яких втілюється заклик й оцінка подій і які сприяють швидкому взаєморозумінню автора й читача. Такі кліше становлять основу публіцистичного різновиду стилю масової інформації, бо особливості індивідуального вияву тісно пов'язані з виявом часових і національних ознак у стилі.

Публіцистичний функціональний стиль, на відміну від наукового, гостріший, більш уніфікований, відзначається виразнішою індивідуальною, часовою й національною диференційованістю. Як мова засобів масової інформації цей стиль характеризується популярним, чітким викладом, орієнтованим на сприймання повідомлень, на стислість і зрозумілість інформації, що важливо для емоційного впливу на читача, слухача.

Об'єднуючи писемну й усну форми літературної мови, публіцистичний стиль виробляє свої засоби стилістичного увиразнення мови, актуалізує певні стилістичні прийоми (використання заперечних конструкцій у функції ствердження, варіювання часовими формами дієслова для підкреслення образності опису, розповіді, використання повторів, інверсія та фігури мови, які виконують афективну функцію, тобто спричиняють емоційний вплив). Оцінність міститься в риторичних запитаннях, закликах-звертаннях до читачів, слухачів, у виборі тих лексичних, фразеологічних одиниць, з якими нерідко асоціюється пишномовність, патетичність, спонукальна експресія.

Публіцистичність як властивість суб'єктивно-вольового оцінного висловлювання співвідноситься з полемічною мовою і досягається завдяки влучним характеристикам, епітетам, нагнітанням оцінок, лексично-семантичними повторами. Таким чином, публіцистизм – це структурно-семантична та емоційно-оцінна експресивна одиниця мови (зокрема текстів публіцистичного стилю).

Поняття публіцистичний стиль – ширше, ніж мова засобів масової інформації [1, 306]. Мова преси як жанровий різновид публіцистичного сти-

лю, що використовується в засобах масової інформації й виконує інформативну функцію – це мова періодичних видань, які розповідають про події внутрішнього та зовнішнього життя регіону (галузі), країни. Мова преси орієнтується на загальнолітературні норми. У ній виробляються певні соціальні та мовні стереотипи [9, 323]. Газетно-публіцистична норма – ширша, ніж загальнолітературна, і набагато терпиміша до нелітературної лексики. Звертаючись до шарів національної мови, які не мають літературних якостей, газета переробляє, освоює їх і в кінцевому підсумку олітературує [8, 52].

Однією з найважливіших функцій газети є інформаційна. Вона передбачає намагання в найкоротший термін повідомити про свіжі новини, що не може не відбитись і на характері комунікаційних завдань, і на їх мовному втіленні. Інформаційна функція тісно переплітається з агітаційно-пропагандистською (або функцією впливу на читача).

С.Я.Єрмоленко відзначає, що у структурі публіцистичного стилю розрізняють мову інформаційних матеріалів (хроніка, інтерв'ю та ін.), мову художньо-публіцистичних текстів (нарис, фейлетон і под.). Усі ці різновиди ґрунтуються на різному співвідношенні компонентів тріади автор – об'єкт – читач. Крім інформативної, публіцистичний стиль виконує функцію переконування, впливу на читача, слухача. Цим зумовлюється й поділ на типові різновиди публіцистичного стилю (пор. жанр інтерв'ю, репортажу й под.) [1, 282].

Основна функція публіцистичного стилю зумовлює вибір мовних засобів, характерним забарвленням яких визначається стиль висловлення. Функцію спілкування забезпечують тексти розмовно-побутового стилю, функцію інформації (повідомлення) – жанрові видозміни офіційно-ділового й наукового стилю. Висловлювання розмовно-побутового, ділового й наукового стилів властиві стилям простим; стилетворчі мовні засоби, що застосовуються в них, здебільшого однотипні (певний виняток становить хіба що науково-популярний підстиль у його усній і писемній формі, який допускає вживання елементів, що характеризують розмовне й художнє мовлення).

Для публіцистичного стилю характерні ознаки, які є домінуючими в інших стилях. Будь-яке висловлення цього стилю мусить спиратися на фактичний матеріал, на аналіз життєвих фактів (і це споріднює його з науковим стилем, особливо тими текстами, що стосуються суспільних наук). Та не меншу роль відіграє й інтерпретація фактів, авторські оцінки, аналіз, висновки. Для висловлення їх необхідне використання емоційно-експресивних мовних засобів: виявляючи думки, почуття, позицію самого автора, вони здатні викликати відповідну реакцію адресата.

Інформаційна функція реалізується так само багатоманітними способами різних рівнів. Найчастіше при цьому використовують загальномовні засоби й способи передачі повідомлення, ін-

формації, можна спостерігати взаємопроникнення стилів, зокрема вплив на газетний стиль наукового й офіційно-ділового стилів [3, 188]. Інформаційна функція здійснюється через логіко-поняттєвий бік мови, що вирізняється певною мірою нейтральності, точністю, об'єктивністю вираження. Це можна спостерегти у використанні наукової, офіційно-ділової, суспільно-політичної термінології, спеціальної лексики різних галузей знань, широкому використанні власних назв.

Інформаційна функція втілюється в таких особливостях публіцистичного стилю, які пов'язані з виявами інтелектуальності мовлення. Такими стильовими рисами є: 1) документалізм, що передбачає документально-фактографічну точність; 2) стриманість, офіційність; 3) певна узагальненість, абстрагованість викладу як наслідок аналітичності.

Популяризаторська функція часто теж вважається зумовленою агітаційно-пропагандистською. Вона виявляється у повідомленнях про нові наукові відкриття, про новини техніки тощо. Звертання до мови наукового стилю є прикметною рисою втілення цієї функції. Деякі автори [3, 183] схильні вважати експресивність навіть провідною ознакою публіцистичного стилю.

О.Д.Пономарів також відзначає важливість поєднання в публіцистичному стилі (і, водночас, протиставлення) стандарту й експресії. Він пише, що «об'єктом публіцистичного викладу є явища всіх ділянок життя людини – від картинок побуту до подій історії й світової політики. Тому перед публіцистом стоїть потреба пошуку оптимальних засобів впливу, зокрема пошуків експресії. Адже в

публіцистичному творі потрібно не тільки подати інформацію, а й витлумачити її з певних позицій, переконати в правильності цих позицій. З огляду на це поміж інших емоційно-експресивних засобів тут є безпосереднє звернення до читача, зокрема у формі запитань – відповідей» [7, 13].

Публіцистика мусить бути одночасно і впливовою, й інформативною. Майстерністю публіциста слід вважати чергування в тексті експресивних й інформативних компонентів, вдале їх поєднання посилює впливовість публіцистичного тексту.

Отже, публіцистичний стиль – один із найбільш дійових і широкоживаних. Основна його функція – активний вплив на читача або слухача, переконання у правильності висловлених думок, агітація. Публіцистичний стиль передає інформацію з метою пропаганди певних ідей серед широких верств населення.

Публіцистика – такий вид суспільно-політичної літератури, у якому поєднуються логічний та емоційно-образний способи дослідження й відображення дійсності. Таким чином, публіцистичний стиль відзначається не тільки чіткістю, докладністю й логічністю викладу, а й емоційністю. Звідси тяжіння публіцистичного стилю до наукового й художнього. Для нього характерні, по-перше, метафоричне застосування наукової термінології, по-друге, образність та експресивність. Публіцистичний стиль розрахований на максимально активне сприймання, розуміння й реакцію, а мова публіцистики передбачає залучення до обговорення другої особи, передбачає реакцію на повідомлення.

Література

1. Єрмоленко С.Я. Нариси з української словесності: (стилістика та культура мови). – К.: Довіра, 1999. – 431 с.
2. Коваль А.П. Практична стилістика сучасної української мови. – К.: Вища школа, 1978. – 375 с.
3. Кожина М.Н. Стилїстика русского языка. – М.: Просвещение, 1983. – 223 с.
4. Мацько Л.І., Сидоренко О.М. Українська мова: Посібник. – К.: Либідь, 1996. – 430 с.
5. Мова сучасної масово-політичної інформації / Редкол. І.К.Білодід та ін. – К.: Наук. думка, 1979. – 251 с.
6. Муромцева О.Г. З історії українського фейлетону (лінгвістичний аспект) // Мовознавство. – 1989. – № 4. – С. 18 – 25.
7. Пономарів О.Д. Стилїстика сучасної української мови. – К.: Либідь, 1992. – 248 с.
8. Солганик Г.Я. О закономерностях развития языка газеты в XX веке // Вестник Моск. ун-та. – Серия 10: Журналистика. – 2002. – № 2. – С. 39 – 54.
9. Українська мова: Енциклопедія. – К.: Вид-во «Укр. енциклопедія» ім. М.П.Бажана, 2000. – 752 с.

Михайленко Владислав Миколайович – кандидат філологічних наук, асистент Інституту журналістики КНУ ім. Т. Шевченка.